

SZLAKIEM FRANZA BALTHASARA VON BRECKENHOFFA

Franz Balthasar Schönberg von Brenckenhoff urodził się w dniu 15 kwietnia 1723 roku w Reidelburgu nad Saalą, zmarł 21 maja 1780 roku w Gardzku. Znany jest jako wybitny pruski urzędnik. Od 1762 roku był tajnym radcą do spraw finansów, wojen i domen państwowych, odpowiedzialnym za melioracje i zagospodarowanie łąg nadwarciańskich i nadnoteckich. Kierował budową Kanału Bydgoskiego, ukończonego w 1775 roku.

W wieku 15 lat oddano go na służbę księciu Leopoldowi Anhalt-Dessau. W 1745 roku mianowany został koniuszym księżęcym, a w dwa lata później dyrektorem izby rentowej, przez co odpowiedzialny był za finanse księstwa. Zarazem Brenckenhoff pełnił z powodzeniem funkcję kierownika melioracji łąg nad Łabą. Tutaj zawarł pierwszy związek małżeński z Louisą von Bergen, z którego wywodził się syn Leopold.

W 1762 roku powołany został przez Fryderyka II do odbudowy dwóch prowincji państwa pruskiego po zniszczeniach wojny siedmioletniej. W szczególności

kierował pracami nad melioracją i zasiedlaniem łąg nadnoteckich i warciańskich oraz był odpowiedzialny za osiedlanie w miastach rzemieślników i przedsiębiorców, którzy zakładali manufaktury. W 1772 roku rozpoczął z polecenia króla prace nad budową Kanału Bydgoskiego. W wyniku podejrzeń o nadużycia w 1786 roku został odwołany ze stanowiska oraz odsunięty od przywilejów i zaszczytów.

Właściciel wielu dóbr ziemskich, w tym m.in. z ośrodkami w Pławinie (od 1763 roku) i Licheniu (od 1763 roku) w Nowej Marchii. Posiadał też lenno soltysie w Karninie oraz dobra ziemskie w Zieleńcu k. Gorzowa, nabyte w 1774 roku. Ponadto był dzierżawcą majątku w Gardzku, gdzie zamieszkał z racji jego centralnego położenia względem swoich dóbr ziemskich. Dobra ziemskie posiadał też na Pomorzu Zachodnim, m.in. w Świńcu (Schwenz), Kozinie (Cosemühle), Rokitnikach (Klein-Rackit) i Świętym (Swantee).

W swoich dobrach założył bażanciarnię i plantację winnej latorośli. Utworzył stadninę koni, prowadził eks-

perymenty w zakresie hodowli wielbłądów i bawołów. Sprowadził też bydło fryzyskie i lepsze od tutejszych gatunki owiec. Trudnił się zakładaniem plantacji chmielu, marzanny, kminku oraz rzepaku.

Drugą małżonką Brenckenhoffa była Elisabeth Gottliebe von Papstein, córka właściciela części Lipich Gór, poślubiona w dniu 4 kwietnia 1776 roku. Z tego związku przyszło na świat troje dzieci: Franciszka, Leopoldyna oraz syn zmarły w 1778 roku.

Franz Balthasar von Brenckenhoff zmarł w Gardzku, a pochowany został w kościele w Licheniu. Po śmierci jego majątek został skonfiskowany przez króla, wobec licznych podejrzeń o działanie na szkodę skarbu państwa, a procesy odszkodowawcze wytoczone przez jego wierzycieli ciągnęły się do 1789 roku.

Od nazwiska Franza Balthasara von Brenckenhoffa nazwano kilka miejscowości założonych podczas XVIII-wiecznej kolonizacji łąg nadnoteckich i nadwarciańskich, w tym: Błotno k. Zwierzyna (Brenkenhofsbruch), Dierzążna k. Krzeszyc (Brenkenhofsfließ) i Błotnica

k. Starego Kurowa (Brenkenhofswalde). Również dzisiejsza ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Strzelcach do 1945 roku posiadała ku czci tajnego radcy nazwę Brenkenhofstraße.

Oto opis tajnego radcy, sporządzony w latach 1777-1778 przez Johanna Bernoulli, szwajcarsko-holenderskiego naukowca: „Brenckenhoff jest nadzwyczajnie gruby. Ma czworokątną, bardzo czerwoną twarz o rysach nieszczególnie szlachetnych, ale podniosłych i ujmujących. Jego oczy są ogniste i świadczą o duży i odwadze”.

Tekst: Błażej Skaziński

Ilustracje: Georg Lisiewski, portret Franza Balthasara Schönberga von Brenckenhoffa z dworu w Lipich Górach, Heimatkalender f.d. Kreis Friedeberg, Pałac w Lipich Górach, wg Heimatkalender f.d. Kreis Friedeberg, 12, 1927, Fryderyk Wielki i Franz Balthasar von Brenckenhoff w trakcie inspekcji budowy kanału; Pomnik F. B. v. Brenckenhoffa na Nowym Rynku w Drezdenku, na widokówce z pocz. XX w. ze zbiorów WiMBP w Gorzowie Wlkp.

Literatura: Ch. Kouschil, *Franz Balthasar Schönberg von Brenckenhoff i jego dokonania w Nowej Marchii pod panowaniem Fryderyka II*, [w:] Franz Balthasar Schönberg von Brenckenhoff i jego dokonania w odbudowie Nowej Marchii po wojnie siedmioletniej i w zagospodarowaniu doliny Warty i Noteci. Rola Drezdenka w stosunkach polsko-brandenburskich w 2 połowie XVIII wieku, Drezdenko 2010, s. 17-36; E. Rymar, *Strzelce (Krajeńskie) na przestrzeni wieków (do 1945 roku)*, Strzelce Krajeńskie 2011; B. Skaziński, *Zabytki Gminy Strzelce Krajeńskie*, Strzelce Krajeńskie 2010; G. Weiduschat, *Franz Balthasar Schönberg von Brenckenhoff. Szkic biograficzny* [w:] Franz Balthasar Schönberg von Brenckenhoff i jego dokonania..., Drezdenko 2010, s. 9-16.

Wykonano na zlecenie

Urzędu Miejskiego w Strzelcach Krajeńskich
Aleja Wolności 48, 66-500 Strzelce Krajeńskie
tel. 95 763 11 30, e-mail: urząd@strzelce.pl,
www.strzelce.pl

LIPIE GÓRY

Z Lipich Gór pochodziła Elisabeth Gottliebe von Papstein, druga żona Franza Balthasara von Brenckenhoffa. Ich najstarsza córka Franciszka poślubiła majora Leopolda Karla Wilhelma von Knobelsdorffa z Otanowa k. Lipian, który w 1801 roku wykupił majątek w Lipich Górach. Od 1842 roku, z okazji złotych godów z córką Brenckenhoffa, Leopold Karl Wilhelm i jego spadkobiercy dodali do nazwiska Knobelsdorff – Brenkenhoff, ku czci tajnego radcy dworu i zarazem szanowanego antenata. Rodzina Knobelsdorff-Brenkenhoff pozostawała w posiadaniu majątku w Lipich Górach do początku 1945 roku. Jeden z ostatnio zmarłych przedstawicieli tego rodu Benno von Knobelsdorff-Brenkenhoff, prowadził badania historyczne i publikował liczne artykuły na temat życia i działalności swojego przodka.

We dworze w Lipich Górach do 1945 roku znajdował się portret Franza Balthasara von Brenckenhoffa, wykonany w technice olejnej na płótnie ok. 1775 roku przez Christiana Friedricha Reinholda Lisiewskiego (1725-1794). Obraz oprawny był w drewnianą, złożoną i bogato zdobioną ramę z herbem Brenckenhoffa. Podobny portret znajdował się w przedwojennym muzeum miejskim w Gorzowie, ofiarowany przez radcę miejskiego Dagoberta Brahtza. Oba portrety nie zachowały się do dzisiejszych czasów.

GARDZKO

Brenckenhoff dzierżawił majątek w Gardzku od rodziny von Möhlen i zamieszkiwał w tamtejszym dworze od 1774 roku. Tutaj, w dniu 24 kwietnia 1780 roku podyktował swojemu sekretarzowi testament, w którym zapisał majątek królowi. W miesiąc później, w dniu 21 maja o godzinie 19.00 zmarł w tutejszym dworze, sporządzając przed śmiercią list do króla Fryderyka II, zaczynający się od słów: „Wasza Królewska Mość, proszę o łaskę, a nie o stosowanie prawa. Służyłem Waszej Królewskiej Mości przez 20 lat z największą gorliwością i spędziłem mój najlepszy czas życia piastując najwyższe rangą urzędy. Na Pomorzu i w Nowej Marchii powstały nowe dzieła, przez co uszczęśliwiłem wielu ludzi. [...]”. Przyczyną zgonu były dolegliwości astmatyczne. W Gardzku nie zachowały się zabudowania majątku ani kościół pochodzący z czasów Brenckenhoffa.

Okolice Strzelca, 1834 r.

Pomnik Brenckenhoffa na Nowym Rynku w Drezdenu

LICHENIŃ

Majątek ziemski w Licheniu został zakupiony przez Franza Balthasara von Brenckenhoffa w 1763 roku od spadkobierców landrata strzeleckiego Georga Wilhema von Sydowa za kwotę 33 tysięcy talarów. Radca wybudował tutaj okazały dwór oraz owczarnię. Brenckenhoff został pochowany w kościele w Licheniu przed wielkim ołtarzem, podczas uroczystości żałobnej, w której uczestniczyła rodzina zmarłego, w tym żona Elisabeth, syn z pierwszego małżeństwa Leopold, córki Franciszka i Leopoldyna, a także licznie przybyli nadnoteccy koloniści. Mowę pogrzebową wygłosił Rehfeldt, pastor z Lipich Gór, Lichenia i Pielic. Z jej zachowanego tekstu dowiadujemy się o wielu faktach z życia tajnego radcy. Żadne z zabudowań w Licheniu związanych z Brenckenhoffem nie zachowały się do dnia dzisiejszego. Kościół w którym został pochowany tajny radca dworu, został wkrótce rozebrany, a w jego miejscu wybudowano nową świątynię w 1794 roku.

Łęgi nadnoteckie, 1834 r.

Szlakiem Franza Balthasara von Brenckenhoffa

Gmina
Strzelce Krajeńskie